

Od Sadijevog *Ālulistana* do Fevzijevo *Bulbulistana*

Nedavno je u Iranu izašla iz štampe knjiga pod nazivom "Od Sadijevog 'Ālulistana' do Fevzijevo *Bulbulistana*", na perzijskom jeziku. Objavljivanje i nastanak ovog djela potpomogle su institucije kao što su Institut "Ibn Sina", zatim gospodin Zijai, ataše za kulturu pri iranskoj Ambasadi u Sarajevu, Organizacija za islamsku kulturu i odnose, Izdavačka kuća "El Huda" i jedan broj uvaženih profesora poput doktora Danešgara i Nikubahta, koji su nesebično podržavali i vodili autora magistra Sedada Dizdarevića tokom pisanja ove knjige, koja je, zapravo, autorov magistarski rad odbranjen 2003.

Po mišljenju Sadija i Fevzije nauka i znanje bez prakse i primjene nemaju vrijednost, pa čak mogu uzrokovati propast, zastranjivanje učenjaka: 'Alim bez djela ko drvo bez ploda, Zahid bez znanja, kuća bez vrata; kaže Sadi, a Fevzi uzvikuje: 'Alim koji ne koristi svoje znanje, vrbi u vrtu nalikuje njegovo stanje...

(izvod iz knjige str. 324)

Stilsko-jezička komparacija Sadijevog "Ālulistana" i Fevzijevo *Bulbulistana* Sedada Dizdarevića predstavlja pionirski rad na analiziranju uticaja perzijskih klasika kao što su Firdusi, Nizami, Attar, Sadi, Hafiz, Dželaludin Rumi, Džami i drugi, na klasičnu bošnjačku književnost. U našoj zemlji malo je onih koji poznaju ili se bave izučavanjem našeg književnog, kulturnog blaga, koje je nastalo na orijentalnim jezicima, iako je u posljednje vrijeme postalo popularno "zavirivati u stare čitabe". No, vrlo je malo serioznog izučavanja i prezentiranja na visokom naučnom nivou. Naime, kao što je poznato naša klasična književnost obuhvata period turske vladavine u BiH od petnaestog do druge polovine devetnaestog stoljeća. Većina djela iz tog perioda je pisana turskim, arapskim i perzijskim jezikom, a manji broj pisan je alhamijado pismom. Izučavanjem ovog dijela bošnjačke književnosti bavili su se pojedini istaknuti istraživači počev od Safvetbega Bašagića, Mehmeda Handžića, Hazima Šabanovića, Džemala Čehajića, Fehima Nametka, Saliha Trake i drugih. No, radovi ovih i nekih drugih autora klasične bošnjačke književnosti uglavnom su prikazi, predstavljanja starih ili pronalazjenja novih djela iz tog perioda. Jedan dio tih djela je preveden na neke evropske jezike, a samo neki i na bosanski. "Bulbulistan" Fevzije

Mostarca je djelo kome se dosada dala skoro najveća pažnja, jer 1935. godine Abdurrahman Malić na Sorboni, uz prijevod "Bulbulistana" i kraću studiju o životu i djelu autora, piše svoj doktorski rad. Džemal Čehajić ovo djelo 1973. god. prevodi na bosanski jezik. Krajem prošlog stoljeća iranski istraživač doktor Muradi priređuje kritičko izdanje "Bulbulistana" na osnovu nekoliko poznatih manuskripta. Naravno, veliki je broj napisa, članaka i kritičkih osvrti, no, do sada nije objavljena ni jedna šira kritička studija u formi knjige, koja bi naučno i cjelovito obradila bar jednu dimenziju "Bulbulistana" ili samog autora. Prema tome, ova knjiga predstavlja prvi pokušaj ozbiljnije kritičke studije "Bulbulistana". Treba napomenuti da je Salih Trako sedamdesetih godina prošlog stoljeća preveo Sadijev "Đulistan" na bosanski jezik.

Prilikom pisanja knjige Sedad Dizdarević koristio se širim izborom literature, na perzijskom, ali i na bosanskom jeziku. Što se tiče samog "Bulbulistana", kao najmeritorniji izvor korišten je kritički prikaz "Bulbulistana" doktora Muradija, zatim najstariji primjerak rukopisa čiji se mikrofilm nalazi u centralnoj biblioteci Teheranskog univerziteta, kao i Čehajićev prijevod "Bulbulistana", koji je objavljen zajedno sa manuskriptom samog djela. Institut za književnu

baštinu Irana autoru je ustupio na raspolaganje kopiju kritičkog prikaza "Bulbulistana" doktora Muradija, a u međuvremenu se priprema za štampu na perzijskom jeziku. Također, objavljivanje i nastanak ovog djela pomogle su i druge institucije kao što su Institut "Ibn Sina", zatim gospodin Zijai, ataše za kulturu pri iranskoj Ambasadi u Sarajevu, Organizacija za islamsku kulturu i odnose, Izdavačka kuća "El Huda" i jedan broj uvaženih profesora poput doktora Danešgara i Nikubahta, koji su nesebično, kako ističe sam autor, podržavali ga i mentorski vodili tokom pisanja ove knjige.

U prvom dijelu knjige sam se u kraćim crtama osvrnuo na društveno-političku situaciju u Iranu i Bosni u vrijeme nastanka Đulistana i Bulbulistana. U ovom dijelu knjige čitaoci se pobliže upoznaju sa društveno-historijskim promjenama koje su utjecale na nastanak samih djela i njihovu konačnu formu.

Drugi dio predstavlja okosnicu samog djela, studioznom analizom autora, kao i strukture samih djela, njihovog sadržaja i forme. U nastavku pobliže je predstavljen najkarakterističniji specifikum literarnog stila "Bulbulistana" i "Đulistana". Prezentirane su one lingvističko-retoričke karakteristike i figure osobene osebnosti čija esencijalnost je očuvala temeljnost i svježinu njihove višestoljetne popu-

larnosti i bliskosti spram onih kojima su namijenjeni.

Treći dio, i najvažniji, predstavlja uporedbu zaobljenog sukusa samog rada. Tačnije, u prvom dijelu poglavlja detaljno je analizirana misao, svjetonazor i filozofija samih pisaca. S jedne strane, upoznajemo se sa Sadijevim pragmatičnim pravdanjem ovosvjetovnog života, tolerantnošću i umjerenosti u vjeri. Sadi, kao višegodišnji putnik pun iskustava, djeluje kao mudrac koji ima savjet za svakoga. On smatra da čovjek ne treba biti ekstreman u vjeri, niti smije zanemariti materijalni život. Najviši vid vjere, po njemu, je hizmet ljudima i pomaganje onima kojima je to potrebno. Ljepota i ljubav su, po njemu, uzvišene vrijednosti koje je Bog darovao ljudima i od njih traži da ih svesrdno i koriste. Iako star, Sadi veliča mladost i mladalački elan, dok starost smatra velikom bolešću i nedaćom. Teze koje prezentira i savjetuje pedagoge u odgoju i izgradnji čovjeka još mogu poslužiti kao dobre smjernice i naputci za izgradnju jednog zdravog i prosperitetnog društva, koje čine humani i moralno izgrađeni pojedinci. Sadi u svemu traži srednji put, pa čak i kada je u pitanju zuhd i isposništvo. Po njemu, sufijska pode-rana odjeća, neprekidan post i ibadet ništa ne znače ukoliko derviš nije skroman, iskren i društveno koristan. Sudbina je neumoljiva i svima pomno

određena, ali čovjek je taj koji, po Sadiju, svojim trudom i angažmanom doprinosi ostvarivanju i kreiranju vlastite sudbine. Ukratko, Sadi je izraziti liberal i pragmatist, duboko vezan za ovaj svijet, ali stalno se obraćajući ka onom drugom svijetu. Uvijek je na strani slabih i siromašnih, ali ne bježi ni od moćnika, jer ih smatra Božijom blagodatima kojom Bog obasipa društvo plemenitošću i dobroćinstvom.

Fevzi, s druge strane, predstavlja velikog pobožnjaka i asketu koji sav svoj život podređuje zahtjevima Boga i tarikata. Njegov kontakt sa vanjskim svijetom je jako ograničen i svodi se samo na nužno. Fevijevu misao obilježava ekstremno izražena duhovnost i zanemarivanje i nipodaštavanje materijalnog svijeta. Nasuprot Sadiju, Fevzija na ovom svijetu ne vidi ljepotu i ljubav, po njemu, vrijedi samo ukoliko je usmjerena ka Tvorcu. Za njega se može reći da determinantom ovosvjetovnog puta poziva ka pobožnosti i odbacivanju materijalnog svijeta. Vjeruje da su ljudi poput ptica i da im Bog spušta opskrbu, a trud na tom polju nema nikakvog efekta. Vladare, kao simbole materijalnog i ovosvjetskog, smatra izvorom zla i svako udaljavanje od njih drži ibadetom vrijednim spomena. Poput Sadija, duboko je dirnut nesrećom siromašnih slojeva društva, međutim, izlaz, po njemu, nije u dobroćinstvu i darivanju imućnih,

nego u molitvi i božijoj odredbi.

Ukratko, iako je Fevzija svoj "Bulbulistan" pisao s ciljem imitacije Sadijevog "Đulistana", formom oba djela umnogome nalikuje jedna na drugu, međutim, zbog različitih karakternih crta ličnosti, geografske i historijske određenosti, i dijametralno suprotstavljenih životnih puteva i nazora, sadržaj i osnovna misao ovih djela je u značajnom divergentnom odnosu. Čitav Sadijev život je usklađen i oblikovan putovanjima i saobraćanjem sa različitim ljudima i kulturama. On je stjecao znanje kroz iskustvo i na putu, zbog toga je njegov jezik britak, sadržajan, jezgrovit, praktičan, pragmatičan i blizak običnim ljudima. Dok je, s druge strane, Fevzija većinu znanja stekao čitajući knjige i unutar tekija slučajući dersove svojih šejhova. Njegova iskustva su skućenija i pogledi na svijet ograničeni uskim tekijским i tarikatskim nazorima. Vrlo rijetko je sebi dopuštao da izađe izvan ustaljenih formi i da se slobodnije bavi pitanjima i problemima svijeta izvan tekije. Zbog toga, i kada govori o društvenim problemima, daje tarikatska rješenja, koja se svode na jačanje zikra, ibadeta i ljubavi ka Bogu.

Iako među njima postoji dosta

sličnosti, jer obojica potječu iz čistog i nepatvorenog islamskog miljea, u zavisnosti od ugla posmatranja i preferiranja određene dimenzije, svaki od njih prednjači u određenom pogledu. Ako kažemo za Sadija da je jezgrovit, praktičan i pragmatičan, onda ćemo za Fevziju reći da je odmjeren, religiozno racionalan i stalozhen. Ako ustvrdimo da je Fevzija protkan duhovnošću i bliže Bogu, onda ćemo za Sadija reći da ga karakteriše velika doza humanosti i naklonosti ovozemaljskim ukrasima. Svaki od njih ima svoje argumente, koji nisu oprečni, već se samo nameće pitanje ličnih ukusa i različite percepcije, apsorpcije, i modificiranja sistema vrijednosti životnog okruženja.

Kao zaključak, slobodno se može reći da je svaki od njih, shodno svom vremenu, geografskom prostoru, iskustvu i auditoriju kojem se obraćao, izuzetno zanimljiv i univerzalno savremen i vječni. Prema tome, ako se složimo da su Bosna i Bošnjaci u odnosu na Iran i Irance mali i relativno nepoznati i da je grad Širaz centar i simbol perzijskog pjesništva, a sam Sadi vrhunac istog, onda ćemo se složiti da je Mostar neka naša paradigma bosanskog Širaza, a Fevzija bosanskog Sadija.

Smaragda Klino